सुदूरपश्चिम विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय

स्नातक अनिवार्य नेपाली

पाठ्यांश शीर्षकः वर्णविन्यास, शब्दभण्डार र व्याकरण

विषय संकेत नं. : **CNEP 101**	पूर्णाङ्क : १००
विषयको प्रकृति : सैद्धान्तिक	उत्तीर्णाङ्क : ४५
तहः स्नातक	क्रेडिट आवरः ३
सत्र : पहिलो	जम्मा पाठघण्टा : ४५

---

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांश चारबर्से स्नातक तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूमा नेपाली भाषाको मानक उच्चारण र वर्णविन्यासको पहिचान गर्ने क्षमताका साथै नेपाली व्याकरणको ज्ञान तथा लेख्य नेपालीमा प्रयुक्त विविध रचना कौशलको विकास गर्नका लागि तयार गरिएको हो । यसमा नेपाली भाषाको कथ्य स्वरूप र लेख्य वर्णविन्यास, वाक्यतत्त्वपरक रचना, वाक्यान्तरण र वाक्यसंश्लेषणसम्बन्धी विशिष्ट क्षमताको विकास गर्ने पाठ्यवस्तुहरू समावेश गरिएका छन् ।

२. उद्देश्य

प्रस्तुत पाठ्यांशको अध्ययनपश्चात् विद्यार्थीहरू निम्नलिखित कुरामा सक्षम हुनेछन्:

क) कथ्य र लेख्य नेपालीको स्वरूप पहिल्याई त्यसका मानक वर्णविन्यासको प्रयोग गर्न
ख) शब्दभण्डारगत शब्दस्रोत, शब्दवर्ग र शब्दनिर्माण प्रक्रिया पहिल्याउन
ग) वाक्यतत्त्वको पहिचान र विश्लेषण गर्न
ख) विभिन्न शैलीमा वाक्यतत्त्वपरक अनुच्छेद रचना गर्न र तिनको वाक्यान्तरण गर्न
घ) विभिन्न वाक्यमा व्यक्त छोटो सङ्कथनलाई एकल वाक्यमा संश्लेषण गर्न ।

३. एकाइ विभाजन

एकाइ क : अक्षरीकरण र वर्णविन्यास
एकाइ ख : शब्दभण्डार
एकाइ ग : वाक्यतत्त्वपरक रचना र वाक्यान्तरण
एकाइ घ : वाक्यसंश्लेषण

४. एकाइगत पाठ्यवस्तु विवरण

एकाइ (क) नेपाली शब्दहरुको अक्षरीकरण र वर्णविन्यास — पाठ.घ. १०

क.१. नेपाली शब्दहरूको अक्षरीकरण

क.२. नेपाली वर्णविन्यास (ह्रस्वदीर्घ, श ष स, ब व, य ए, ज्ञ ग्यँ, क्ष छे, पदयोग, पदवियोग तथा लेख्यचिह्नको प्रयोग र अभ्यास)

एकाइ (ख) नेपाली शब्दभण्डार **पा.घ. १०**

ख.१. शब्दस्रोतगत वर्गीकरण (तत्सम, तद्भव र आगन्तुक)

ख.२. शब्दवर्ग

विकारी : नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रिया

अविकारी/अव्यय : नामयोगी, क्रियायोगी, संयोजक, निपात र विस्मयादिबोधक

ख.३. शब्दनिर्माण प्रक्रिया : उपसर्ग, प्रत्यय, समास र द्वित्वद्वारा शब्दनिर्माण

ख.४. नेपाली वर्णानुक्रम र कोशीय प्रविष्टिको पहिचान र प्रायोगिक अभ्यास

एकाइ ग. वाक्यतत्त्वपरक रचना र वाक्यान्तरण **पा.घ. १५**

ग.१ वाक्यतत्त्व : उद्देश्य र विधेय (उद्देश्यविस्तार तथा विधेयविस्तारसहित)

ग.२ वाक्यतत्त्वपरक रचना : लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, पक्ष, भाव, वाच्य तथा करणअकरणका आधारमा सङ्गतिपूर्ण वाक्यरचनाको अभ्यास

ग.३ वाक्यान्तरण : लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, पक्ष, भाव, वाच्य तथा कथन (प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष)सँग सम्बद्ध वाक्यान्तरणको अभ्यास

एकाइ घ. वाक्यसंश्लेषण **पाठघण्टा १०**

घ.१ सरल वाक्यबाट सरल वाक्यमा संश्लेषण

घ.२ सरल वाक्यबाट संयुक्त वाक्यमा संश्लेषण

घ.३ सरल वाक्यबाट मिश्र वाक्यमा संश्लेषण

५. सन्दर्भ सामग्री

मोहनराज शर्मा, **नेपाली सन्दर्भपरक व्याकरण**, नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान, २०७५ ।

रमेशप्रसाद भट्टराई र प्रेमप्रसाद चौलागाईं, **प्रज्ञा शैक्षणिक व्याकरण**, नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान, २०७७ ।

व्रतराज आचार्य र देवीप्रसाद गौतम, **विशेष नेपाली : प्रयोजनपरक बोध र लेखन**, काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार,२०६१ ।

सोमनाथ सिग्द्याल, **मध्यचन्द्रिका**, साझा प्रकाशन ।

हेमाङ्गराज अधिकारी, **प्रयोगात्मक नेपाली व्याकरण**, साझा प्रकाशन, ललितपुर, २०६७ ।

अनिवार्य नेपाली

सुदूरपश्चिम विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय

स्नातक अनिवार्य नेपाली

बोध, अभिव्यक्ति र रचना

विषय सङ्केत नं. CNEP 121.1	पूर्णाङ्क : १००
विषयको प्रकृति : सैद्धान्तिक	उत्तीर्णाङ्क : ४५
तहः स्नातक	क्रेडिट आवरः ३
सत्र : दोस्रो	जम्मा पाठ्यघण्टा : ४५

---

१. पाठ्यांश परिचय

प्रस्तुत पाठ्यांशचारबर्से स्नातकतहमाअध्ययनगर्ने विद्यार्थीहरुलाई नेपालीभाषामा सम्प्रेषण कौशलको विकास गर्न तयार पारिएको हो । यसबाट नेपालीवाङ्मयकाविभिन्न क्षेत्रकागद्यांशको पठनबोध, शब्दभण्डार तथाबुँदाटिपोट, सङ्क्षेपीकरण र प्रयोजनपरक विषयकेन्द्रीअभिव्यक्तिका साथै निबन्ध र प्रतिवेदन लेखन क्षमताको विकास हुने अपेक्षागरिएको छ ।

२.उद्देश्य

यस पाठ्यांशको अध्ययनपछि विद्यार्थीहरू निम्नलिखितअनुसार भाषिकसिपआर्जन गर्न सक्षम हुनेछन् :

(क) नेपालीवाङ्मयकाविविध क्षेत्रकागद्यांशहरु पढी तिनमाआधारित बोधप्रश्नहरूको उत्तर दिन,

(ख) पठित गद्यांशहरूमाप्रयुक्तशब्दहरुको स्रोत, वर्ग, बनोट तथा अर्थको पहिचानगर्न,

(ग) सम्बद्ध गद्यांशको बुँदाटिपोट र सङ्क्षेपीकरण गर्न,

(घ) पाठ वा पाठांशको विषयवस्तुमाआधारित भई स्वतन्त्र अनुच्छेदमाअभिव्यक्तिदिन,

(ङ) विभिन्नविषयमाआत्मपरक तथा वस्तुपरक निबन्धलेख्न,

(च) विभिन्नप्रयोजनकालागि व्यावहारिक लेखन गर्न रप्रतिवेदनतयार गर्न ।

३. एकाइ विभाजन

एकाइ क) पठनबोध

एकाइ ख) बुँदाटिपोट, सङ्क्षेपीकरण र प्रतिवेदन-लेखन

एकाइ ग) संसक्तिमूलक अनुच्छेदरचना र निबन्धलेखन

एकाइ घ) व्यावहारिक लेखन

एकाइ ङ) साहित्यिक रचनाहरूको आस्वादन तथा समीक्षा

४. एकाइगत पाठ्यवस्तु विवरण

एकाइ क) पठनबोध पा.घ. ९

नेपाली वाङ्मयका साहित्य, संस्कृति, विज्ञानप्रविधि, अर्थव्यवस्था, सञ्चार, दर्शन, स्वास्थ्य, वातावरण, खेलकुद तथा समाजविज्ञान क्षेत्रका दृष्टांश तथा अदृष्टांश पाठ्यांशको पठनबोध र बोधात्मक प्रश्नोत्तरको अभ्यास ।

एकाइ ख. बुँदाटिपोट, सङ्क्षेपीकरण र प्रतिवेदन-लेखन पा.घ. ७

ख.१. निर्धारित अनुच्छेदबाट बुँदाटिपोटको अभ्यास
ख.२. निर्धारित अनुच्छेदबाट सङ्क्षेपीकरणको अभ्यास
ख.३.विभिन्न घटना, समारोह, भ्रमण, निरीक्षणमा आधारित प्रतिवेदन लेखनको अभ्यास

एकाइ ग. संसक्तिमूलक अनुच्छेद रचना र निबन्धलेखन पा.घ. ६

ग.१. व्याकरणिक तथा कोशीय संसक्तिमूलक अनुच्छेद रचनाको अभ्यास
ग.२. वस्तुपरक तथा आत्मपरक निबन्धलेखनको अभ्यास

एकाइ घ. व्यावहारिक लेखन पा.घ.७

ङ.१. व्यक्तिगत चिठी, निवेदन तथा सम्पादकलाई चिठीलेखनको अभ्यास
ङ.२. विज्ञापन, शुभकामना, निमन्त्रणापत्र, बधाई तथा श्रद्धाञ्जलि लेखनको अभ्यास
ङ.३. व्यक्तिवृत्त(बायोडाटा) लेखनको अभ्यास

एकाइ ङ. साहित्यिक रचनाहरूको आस्वादन तथा समीक्षा पा.घ. १६

ङ.१. कविता

क. लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा र उनको ‘यात्री’ कविता

ख. भूपी शेरचन र उनको ‘घण्टाघर’ कविता

ग. मञ्जु काँचुली र उनको ‘सहिदप्रति’ कविता

घ. रामचन्द्र भट्टराई र उनको ‘फूल’ कविता

ङ.२. कथा

क. विजय मल्ल र उनको ‘अन्तिम भोज’ कथा

ख. राजेन्द्र विमल र उनको ‘ऐजेरू’ कथा

ग.हरिहर खनाल र उनको ‘सहरको रङ्ग’ कथा

घ. रामलाल जोशी र उनको ‘पापीघाट’ कथा

ङ.३. निबन्ध

क. लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा र उनको ‘आषाढको पन्ध्र’ निबन्ध

ख. भैरव अर्याल र उनको ‘टाउको’ निबन्ध

ग.राजेन्द्र सुवेदी र उनको ‘म हुँ औला नकाटिएको एकलव्य’ निबन्ध

३. पाठय तथा सन्दर्भसामग्री

अनिवार्य नेपाली विषयसमिति, **त्रि.वि. अनिवार्य नेपाली शिक्षण निर्देशिका**,साझा प्रकाशन,ललितपुर, २०६६ ।

चूडामणिबन्धु, सम्पा. **साझा कविता**, नवौं संस्क., साझा प्रकाशन,ललितपुर, २०६७ ।

भैरव अर्याल, **भैरव अर्यालका हास्यव्यङ्ग्य निबन्ध**,साझाप्रकाशन,ललितपुर ।

मोहनराज शर्मा र राजेन्द्र सुवेदी, सम्पा. **समसामयिक साझा कथा**,साझा प्रकाशन,ललितपुर, २०६० ।

राजेन्द्र सुवेदी, **म हुँ औला नकाटिएको एकलव्य**, पाठ्यसामग्री पसल,काठमाडौँ २०६१

रामलाल जोशी, **ऐना**, बुक हिल, काठमाडौँ,२०७२

लालानाथ सुवेदी,**नेपाली बोध र रचनाकौशल**, हिमालय बुक स्टल, काठमाडौँ,२०६१ ।

लक्ष्मणप्रसाद गौतम र नेत्र एटम, सम्पा., **प्रज्ञा आधुनिक नेपाली कविता**, नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान, काठमाडौँ, २०७४ ।

लक्ष्मणप्रसाद गौतम र इस्माली, सम्पा., **प्रज्ञा आधुनिक नेपाली कथा**, नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान, काठमाडौँ, २०७२ ।

लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा, **लक्ष्मी निबन्धसङ्ग्रह**,साझा प्रकाशन,ललितपुर ।

विजय मल्ल, **एक बाटो अनेक मोड**, तेस्रो संस्क. साझा प्रकाशन,ललितपुर, २०३९ ।

व्रतराज आचार्य र देवीप्रसाद गौतम,**विशेष नेपाली : प्रयोजनपरक बोध र लेखन**, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार,काठमाडौँ २०६१ ।

हेमाङ्गराज अधिकारी र बद्रीविशाल भट्टराई, **प्रयोगात्मक नेपालीशब्दकोश**, दोस्रो संस्क.), विद्यार्थी पुस्तक भण्डार,काठमाडौँ २०६९ ।